
Рецензії

Тетяна КАРА-ВАСИЛЬЄВА
КНИГА, НАПИСАНА СЕРЦЕМ

Tetyana KARA-VASYLYEVA. A Book Written With Heart.

Овсійчук Володимир. Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 414 с. з іл.

Кожна книга Володимира Антоновича Овсійчука – справжня подія в культурному і науковому житті України. Сьогодні – він один з тих небагатьох дослідників такої глибокої ерудиції й універсального енциклопедичного кругозору. Коло його інтересів охоплює дуже широкий спектр проблем, пов'язаних з аналізом історії українського мистецтва від Х до ХХ ст., від його витоків і до найвищих етапів розвитку. Його ґрунтовні монографії вже увійшли до золотого фонду здобутків нашої науки. Його зацікавлення завжди дуже широкі, масштабні, вони висвітлюють найбільш цікаві і гострі проблеми тієї чи іншої епохи. Серед досліджень слід назвати, в першу чергу, “Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVIII ст.” (К., 1985); “Майстри українського бароко: Жовківський художній осередок” (К., 1996); “Українське малярство X-XVIII століть: Проблема кольору” (Львів, 1998); “Олекса Новаківський” (Львів, 1998); “Класицизм і романтизм в українському мистецтві” (К., 2001) та багато інших.

Принципово важливим є те, що всі проблеми розвитку українського мистецтва, еволюцію його стилів і напрямків, він розглядає в тісному контексті з аналізом процесів всесвітньої художньої культури. Саме завдяки глибоким аналогіям, алюзіям і порівнянням виявляється певна взаємодія з мистецтвом інших країн. Уважний і проникливий погляд Володимира Антоновича висвітлює паралелі і плідотворні зв'язки між італійським Відродженням і українською культурою, рефлексії щодо давнього українського і візантійського іконопису з'ясовують ряд опосередкованих контактів і типологічних паралелей, постаті митців ХІХ ст.

знаходяться в контексті основних напрямків європейського художнього процесу. Все це стало наслідком глибокого постійного вивчення музейних колекцій України, Росії, Європи, США, систематичних подорожей і знайомством з пам'ятками мистецтва. Як дослідник Володимир Антонович органічно поєднує в собі класичні академічні знання і підходи з надзвичайно високим емоційним сприйняттям творів мистецтва, а також з величезним досвідом музейної роботи і праці реставратора.

Впродовж багатьох років В.Овсійчук розробляє проблеми кольору і композиції в живописі, плідно працює над аналізом мистецьких процесів та еволюції художніх стилів і напрямків, співвідношення українського мистецтва із здобутками європейської культури. Саме ці засадничі основи стали висхідними у написанні нової праці, яка нещодавно вийшла друком: “Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури” (Львів, 2008). Ця монографія є наслідком багаторічних творчих роздумів і міркувань, щодо творчості Шевченка, здогадок і переживань, узагальнень, а відтак – несподівано гострих поглядів і новаторських ідей. До неї ще ніхто з дослідників так повно і вичерпно не представив малярську велич Кобзаря, адже В.Овсійчук синтетично розглядає постать Шевченка в усій повноті образу – в єдності проявів – громадській, поетичній і малярській. Широта охоплення мистецьких явищ досягається кількома чинниками і, в першу чергу, аналітичним вивченням світового художнього процесу, глибоким

пізнанням історії України і шанобливим, благоговійним ставленням до величі Генія Шевченка.

В глибокій, змістовній передмові до монографії академік НАН України С.Павлюк, зусиллям якої була видана ця книга, відзначає, що основною метою автора книги було “упіймати суть малярського ества Шевченка”, який був для українського народу “незборимою силою у віковичних прагненнях національної Свободи, морально-естетичною опорою на цьому величому Шляху, а врешті – Лицарем нації і її Провідником” (с. 7).

В пристрасному, гостро публіцистичному вступному слові Володимир Антонович Овсійчук зазначає, що кожне покоління визначає свій курс і свою життєву програму ставленням і оцінкою до священного імені Шевченка – “Україна тому стала Україною, що в неї був Шевченко, не загубився наш народ на задвірках історії, а визначився нарешті незалежним місцем серед вільних народів, і в цьому величезна заслуга її геніального сина” (с. 9). Автор ставить собі за основну мету розглянути спадок геніального художника, його трагічну долю, в контексті європейського мистецтва, висвітлюючи навчання в Петербурзькій Академії мистецтв, у майстерні славетного К.Брюлова, під час перебування в Петербурзі, подорожі на Україну, років заслання. Фактами біографії, аналізом поезії і художніх устремлень, на сторінках монографії перед нами постає образ митця, широко обізнаного з європейським художнім процесом, всесвітньою культурою, глибоко зануреного в історію свого народу, його славетне минуле. Саме цим В.Овсійчук спростовує поширену думку про Шевченка-художника, як геніального самородка, який не мав систематичної освіти.

Основне місце в монографії займає аналіз портретного живопису, в першу чергу серія автопортретів, яка розпочалася з автопортрета 1840 р. Він, як зазначає автор, розпочинає велику сторінку в українському мистецтві, органічно увійшов у традицію європейського і російського автопортрету.

Автор монографії розглядає його стилістичну спрямованість в контексті появи романтизму, не тільки як мистецького стилю, а швидше як художньої течії, що прийшла, а іноді існувала одночасно з пануючим класицизмом. В творчості Шевченка романтизм став світоглядним виразником національного почуття і настрою. Слід

відзначити широку амплітуду аналізованих Овсійчуком творів Брюлова, Кіпренського, Орлова, Делакура, Жеріко, акцентуванні на зверненні Шевченка до вивчення спадщини Рубенса і Ван Дейка. Він чітко підкреслює, що “Автопортрет” 1840 р. став свого роду маніфестом набутої Шевченком майстерності, в його написанні він відходить від попередніх традицій, визначає новий підхід до людини, і віднині портрет у творчості митця буде розвиватись по реалістичній течії з підкресленням індивідуальних неповторних рис конкретної людини і цілого покоління, що було новаторським, революційним підходом на той час. Особливо тонко й емоційно В.Овсійчук аналізує ряд жіночих портретів, виконаних під час перебування в Україні. Це, в першу чергу, зображення Т.Маєвської, Г.Закревської, Горленко. Дуже глибоко, емоційно і схвильовано автор подає психологічний аналіз портрету Катерини Кейкуатової, доля якої вразила поета, і в його уяві вона постає як “трагедія проданої молодості”. Серце поета бриніло від жіночих чарів, свої почуття він відтворював не лише в портретах, а й у поезії, але у житті поету Бог послав лише Музу, і вона єдина була йому вірною. Володимир Антонович на сторінках книги подає глибокий мистецтвознавчий аналіз живопису Шевченка, який є виявом не лише його аналітичного, глибоко психологічного проникнення в образ портретованих, а й являє собою глибоке знання основ живопису і тогочасної техніки лесування. Саме ці блискучі характеристики є особливо важливими у роботі. Вони стали наслідком глибокого проникнення в особливості художнього методу, в технологію живопису митця завдяки тому, що В.Овсійчук має величезний досвід музейної роботи, багатолітньої праці реставратора, живописця, а головне – вміння “бачити і слухати” твори мистецтва, чутливо реагувати на прекрасне, пропускати через тонкі струни свого серця і душі. А вона у нього, мов Еолова арфа, відгукається і безпомилково відчуває все істинно прекрасне!

В книзі В.Овсійчук відзначає, що Шевченко-художник вражає високою культурою малюнка, він вроджений художник-портретист, наче призначений долею зберегти образи людей України, Росії, Казахстану. Крім того, він належить до невеликого гурту найвидатніших акварелістів світу. Наведені твори, їх художній аналіз підтверджують цю тезу.

Одне з центральних місць в монографії відведено детальному аналізу епохального твору українського мистецтва XIX ст., – картині “Катерина”. Автор зазначає, що в ньому схрестилися майже всі тогочасні проблеми: політичні, національні, соціальні, моральні або взагалі загальнолюдські. Таких тем і таких масштабних алегорично-реальних образів в українському мистецтві до тих пір не було. В цій роботі “перепліталась історія і побутова сцена, політичний памфлет і народна трагедія, сарказм і сатира, та передусім висока поетичність, ідеал і реальність” (с. 74).

Вся книга побудована за двома частинами. Перша – “Шлях широкий і вільний” і друга частина – “Роки терпіння і поневірянь”. Ці назви яскраво і чітко окреслюють етапи трагічної біографії митця. В першій частині детально прослідковано етапи становлення митця, його навчання, першої подорожі на Україну, створення таких етапних робіт, як “Селянська родина”, серії “Живописна Україна”, ряду видатних портретів.

У другій частині змальовані жахливі умови заслання, створення ряду автопортретів, особливо 1847, 1851 рр., останні сповнені глибокого болю і трагізму автопортрети в темному, в світлому костюмі 1860 р., автопортрет з свічкою 1861 р. та останній автопортрет, написаний незадовго до смерті 1861 р. Вони, як пише Володимир Антонович, наділені Рембрантівською глибиною і близьким до голландця пластичним рішенням, “складають винятковий за виразом і складністю змісту ні з чим не зрівняний монолог, == тут душа не рвалася назовні, притихла, наповнюючись внутрішніми думками його і болями, які переповняли втомленого і змученого Шевченка..., це догорання спалаху в мороці ночі. Тому в очах велич миті, згусток суму і пекучий біль за швидкоплинним життям та нездійсненими творчими діями” (с. 400-401). Усамітненість, зосередженість на внутрішніх переживаннях, дають можливість Шевченко так глибоко проникнути у внутрішній світ портретованих. На сторінках монографії автор подає блискучі аналізи портретів М.Лазаревського, М.Щепкіна, А.Олдріджа, Ф.Бруні. Щирі, зворушливі роботи Марії та Михайла Максимович, які він зробив перебуваючи в їх маєтку у Прохоровіці. У кожному портреті, як наголошує В.Овсійчук, важливим є заставити говорити очі, через які випромінювалося б напружене внутрішнє почуття. Не можна забути погляд

Ганни Закревської, Іллі Лизогуба, автопортрета 1847 р. у солдатській формі. Тому великою значущою книгою є ідея укрупнення певних фрагментів в портретах, і саме тому подані наче зблизька, як крупний план в кінематографі, западають в душу обличчя К.Кейкуатової, сповнене трагічної самоти, чарівні очі Г.Закревської, які є наче свічінням душі, яка була для Шевченка вечірньою Зорею.

– Ніхто не знає мого раю,
І сама не знаєш,
Що витаєш надо мною,
Я зоря над гаєм.

Ці очі України, так щиро оспіваної в поезії самого Кобзаря, в народних думах і піснях.

Значне місце в монографії займає аналіз графічної творчості Шевченка в період 1859-69 рр. Саме в цій царині він досягає вершин своєї майстерності, отримує звання Академіка Академії художеств. Автор зазначає, що вся творчість митця є автобіографічною, він присутній у кожному намальованому творі, – чи явно, чи опосередковано, адже з багатьма героями спільно проживає – згадає сепії “У в’язниці”, “Кара колодкою”, “Циган”, “Старець на кладовищі”. Навіть у невідомих пейзажах Мангшлаку, як писав Куліш, “Душа Тарасова в тих краєвидах так і сяє”. В монографії подано детальний аналіз роботи “Притча про блудного сина”, яка, як наголошує автор, є його геніальне творіння, що входить у шеренгу видатних творів європейського мистецтва XIX ст.

Сьогодні В.А.Овсійчук – доктор мистецтвознавства, професор, член-кореспондент АМУ. Серед його численних нагород і премій є найвища – він є лауреат Національної премії України ім. Т.Шевченка, своєю книгою він ще раз підтвердив це високе звання.

Володимир Антонович Овсійчук написав книгу серцем і душею. В заключенні він підкреслив, що Шевченко, його “графічні і малярські твори сприймалися як національно дорога та іконографічно близька, як і поезія, дорогоцінна частка духовного життя України. Ці твори входили в щоденність українського народу, як його складова, така ж виразна і хвилююча духовна, як ікона”. Своєю блискучою книгою, капітальним дослідженням вчений довів, що Шевченко-художник належить не лише Україні – а всьому людству.